

Hangya András

A Szajna partján

Lévay Endre:

Aranypartok

(Párisi naplójegyzetek)

Előjáték

Nem Afrikába viszem most magammal az olvasót és nem is a képzelet rajzolt elébe képeket arról, amit nem láttam meg soha, ami csak a gondolatban él. Nem azért választottam ezt a címet, — hanem egészen másért s úgy érzem, hogy az a más, amit el akarok mondani, talán ebbe a címbe fér bele legszebben.

Amikor kiszálltam az autóbusból, ott valahol Európa legnagyobb repülőtere előtt, egy kócos kisgyerek toppant melém. Némán mozgó ajakkal betűzte gépkocsink föliratát, betűzte. Mellette álló hórihorgas társának motyogott valamit s erre mindketten meglegegedetten mosolyogtak.

Kérdeztem:

— Mit olvastál, fiam?

Azt mondta:

— Yougoslavie!

Hm.

Vállat vont. Ennél többet nem tudott rólunk.

Vagy tudott, csak nem akarta nekem bevallani?

Mondtam:

— Gyere velem a céllövő sátor mellé, fagyaltot enni!

Nem mozdult.

Megismételtem a hívást. Erre már lassan lépett felém. Harminc frank. Itt van. Édes hűsítő. Hús és édes az íze. Olvad, tűnik a gyermeknyelv nyomán, ha boldogan csillog is a szeme, de nem sokáig csillog, mert elolvad a fagyalt, elhajtja a fiseket és már el is felejtettük egymást.

Szerettem volna valami olyasmit adni neki ami nem olvad el.

Kis francia proletár. Rongyos és nincs pénze ebben a hatalmas, gazdag városban. Folyékonyan beszéli azt a nyelvet, amit én az egész életemen át sóvárogva tanulgattam, hogy közvetlen közletről bepillantassak a francia szellem birodalmába. Ő folyékonyan beszéli, — de csak úgy, mint egykor Villon — és most milyen hálás nekem, hogy szóba álltam vele.

Rimbauld-i kép. Eszembe jutnak a kenyérlesők, a kis párisi utcagyerekek, akiket talán éppen itt, a város peremén pillanthatott meg a költő és papírra vetette ezt a bús gyerekdalt:

*„... A széles pincelyukra dőlve
Áll öt gyerek.*

*Feszült inakkal lesve, térden,
Bámulják, hogy süti a pék benn
A kenyéret...*

*Hallják pattogni a kenyérkét,
Aztán a mosolygós, kövér pék
Egy dalt dalol.*

*Mind kúksol ottan, egy se moccan
És a pirosuló lyukra hosszan
Néznek kívül...*

Éjfél felé jár az idő. A repülőtér fölött már égnek a jelzőtáblák a légipályaudvaron. Zúgnak a gépek. Ereszkednek és emelkednek az óriási személyszállítók, az „Aire France” csodarepülői, mosolyogva járnak-kelnek a repülő keskeny folyosóján a szép „légicicák”, ezüst tálcán kínálják az utasokat édes hűsítővel. Ők ingyen kapják a konyakot is, meg a cukorkát, mert akik már a repülőbe belépnek, azoknak ingyen jár a hűsítő is, az újság is, a dohány is...

És az én kis kenyérlesőim...

*... csak néznek õk...
Rózsás orrukát a rácsra nyomják
S dalolnak látva ezt a pompát,
Bús fény-lesők...*

Azon tűnődtem, hogy éjfél van és még mindig itt csavarognak a gyerekek a repülőtér körül. A céllövő sátorban a matróztrikós ember megpörgeti a színes korongot és torkaszakadtából kiált:

— Mes Dames et Messieurs!... Itt aki talál, mindent nyerhet, az aranykarkötő órától a színházi messzelátón keresztül a csokoládéig mindent, mindent!... Aki mer az nyer! Tessék beszállni!

... Lám, itt is be lehet szállni, akár azok ott a repülőgépbbe.

Ott a légszavár forog s emeli az embert a világok fölé, itt meg ez a színes korong forog. Összefolynak a színek, mint a repülőgép alatt a hegyek és a völgyek; most már csak színfoltokat látni...

— Ó, kié lesz a karóra, kié a csokoládé?...

Forognak a korongok, itt lenn, és fönn, a légipályaudvaron. Még följebb, a fellegek fölött a „légicica” ingyen csokoládéval kínálja a szomszéd szemű hímeiket, akik nem is a csokoládét nézik, ... itt lenn megáll a korong, kiált a matróztrikós ember:

— Most elkerülte a mutató a karórát meg a csokoládét, de itt van, forog már újra. Tessék beszállni!... Mes Dames et Messieurs!...

A lármába belevegyül a motorberregés. Villognak a lámpák fönn, a légipályaudvaron, talán a Marokkóba induló repülőgépek intenek, vagy az amerikaiak? Ki tudja?

A gyerekek a sátrak körül, akár Rimbaud kenyérlesői:

*... úgy lehajolnak a kemence
Szent fényinél,
Hogy szétreped rajtuk a nadrág
S elkapja lengő ingök alját — A téli szél...
Akkor este léptem életemben először
[Páris köveire...]*

Fehérek és feketék

Olyan magas ez a diadalív, hogy az ember a nézésébe is beleszédül. A franciák alaposan megtisztelték vele Napoleont. Ennél magasabb ponton csak a Sacre Coeur áll a Montmartre bejáratánál, — de innen is messzire ellát az ember. A Champs Elyseés-n át egészen a Place de la Concorde-ig, az Eiffel-toronyig s az Avenue Victor Hugo-n át a Boulognei erdőig.

Huzatos ez a magaslat itt a nagyszínek árnyékában, erős a légiárat meglobogtatja sörényemet, de nem baj, legalább kifújja fejemből a mámort a párisi szél.

Ezeket a sorokat a Diadalív lépcsőjén írom és hosszas, magányos szemlélődés után itt írtam a noteszomba a két szót:

„Aranypartok gyermekei”...

Néger diákok csoportja állta körül az ismeretlen katona sírját, megindultan és megilletődve. Bámulták a nagy kőkoloszszust s gondolatuk elröppent, talán Afrikába, arra, az Aranypartok felé, Marokkóba, Tuniszba vagy Szudánba, ahol már

annyi ismeretlen fekete katonát nyelt el az aranyszínű homok s eddig, ha állítottak, akkor is mindig a fehérnek állítottak emlékművet. A feketék emlékmű nélkül maradtak, annyi emberöltőn át elnyelte őket az idő, hiszen a költészet Othellót sem festette olyan színben, hogy büszkén állíthatták volna valamelyik fehér mellé...

Ezek a fekete diákok először jártak Európában. Először bámulták meg ennek a sírhegynék lobogó tüzét. Nem tudom, mikor járt az első néger Párisban és mikor az első néger középiskolás diák, de ezekre sokan fölfigyeltek.

Az egyik elővette fényképezőgépét, hogy lefényképezze a többit az ismeretlen katona sírja előtt. Kiáltott valamit, nem francia nyelven, hanem anyanyelvén. A hangzók egészen különös játéka volt. Mit jelenthetett, azt nem tudom, de az én süket fülemlen túl halló fülekre is talált. Egy ötvenévkörű asszony lépett hozzájuk, azután egy fiatalabb, konfekciós amerikai öltözékben. Mind a két asszony néger volt. Utána jöttek a többiek: néger asszonyok és néger emberek. Amerikaiak, akik még soha nem jártak Afrikában, de most, hogy eljöttek Európába klasszikus kultúrát nézni, találkoztak afrikai testvéreikkel. Az egyik angolul szólt, a másik franciául, de csak az anyanyelvükön tudták egymást megérteni. Az öröm első pillanatra nagy zavart keltett. A diákok csak mosolyogtak s azt sem tudták, kezükkel, lábukkal mihez kezdjenek; az amerikai asszonyok könnyeket morzsoltak szét szemük szögletében, az amerikai emberek pedig köhögtek és ide-oda topogtak az Ismeretlen katona sírja körül. A fiatalabb néger asszony elővette jegyzetfüzetét és odanyújtotta a diáknak:

— Írja bele fiam a címét, hogy tudjam!

Előkerült egy másik füzet is, utána a harmadik és a címek hullámzó betűkkel egymásután s a cím, a tartomány, vagy a kormányzás neve alá

Africa.

A fekték egymásra találtak s mi fehérek Európából és Amerikából külön külön lődörgve néztük ezt az egymásratalálást az Ismeretlen Katona sírja előtt. Ismeretlenül néztünk egymásra amíg a néger asszony örömkönnyeket hullatott, pedig a francia anyában én is anyát láttam és lehet, hogy tegnap Rimbaud gyereke is, ott a légipályaudvar alatt, amikor kócos fejét megsímogattam, talán egy pillanatra úgy nézett rám, mintha apja lettem volna... Lehet...

De örömkönnyet egyikünk se hullatott, hogy találkoztunk, mert mi a „civilizáció

hordozói” vagyunk több mint kétezer éve már.

Kétezer év szellemének első bölcsője Athén volt, második Róma, a harmadik Páris...

Most fehérek és feketék együtt keresik a negyedik bölcsőt, amelyben a bőrök színe szerint már nem választják külön a csecsemőt és ha fölnő nem nézi ki-vülről csurgó nyállal a bent pirosra sült kenyércipót.

Obeliszk

A hódítók itt is emléket állítottak az időnek.

Több a hódítók emléke, mint a szellemé. Azért csodálatos ez Párisban, mert itt mindig az alkotók voltak többen és mégis beszorultak a parkokba és a Sorbonne udvarára.

Az emlékművekről leolvasom, hogy az idők során a francia hadak merre jártak. A Napkirály, Sándor király, Napóleon és a győzelemmel együtt műemléket is hoztak magukkal.

A Place de la Concorde köröndjén, a nagy márványtalapzat falain a bevésett rajzok arról beszélnek, hogy a francia hódítók hogyan emelték le Egyiptomban a roppant obeliszket — az egyik legszebb obeliszket — a magas kőkockákról, hogyan tették hajóba és hozták át a Földközi tengeren Európába, hogy diadalmas gesztussal Páris szívébe tűzzék... Erről beszél a francia márványtalapzat, sorakoztatja egymás mellé a nagy emberek idézetét, mutatja a mérnököt, aki a szállítványozás e mestervállalkozását végrehajtotta s fölötte szökik a felhők felé a legszebb obeliszk, amit valaha alkotó alkotott.

Rajzok és hieroglifák az afrikai népmultjáról beszélnek. A Ramzeszekről, a piramis-építőkről, a Sphinx-faragókról, a szarkofágvésőkről, a szarkofágokról, amelyekben a múmiák többezeréves álmukat alusszák...

És most mindezt olvashatóan vagy olvashatatlanul itt hirdeti ez a sugároszlop, amelynek felső gúlája alatt a vonalak már alig láthatók.

Megáll az idegen alatta, hosszan elnézi a csodálatos művet s annyira belemerül, hogy észre sem veszi, amikor valaki mellette szól:

— Egyiptom azt üzente, hogy Páris adja vissza az obeliszket, mert az nem az övé. Nem az övé az a patina, amit az Afrikai szél annyi ezeréven át rárakott, nem az övé az a verejték, amit oly mohón ivott

föl a naptól égetett kő, nem az övé a hieroglifák, a kőrajzok... Adják vissza... Azt mondta Naszer: emeljék le ugyanúgy a talapzatáról, mintahogy azt a francia mérnök cselekedte huszonöt évvel ezelőtt az egyiptomi Louxorban, tegyék hajóra s evezzenek vissza vele a Földközi tengeren át oda, ahonnan elhozták...

A történelmi igazság néha ridegen szól, a francia fülnek esetleg úgy, mintha ünneprontás akarna lenni, pedig nem az! Egyszerűen csak való és igaz Naszer igaza, mert az Eiffel-tornyot sem lehet Párisból elvinni — mondjuk Afrikába — úgy, hogy onnan soha többé vissza ne kerüljön a Szajna partra.

Erre egy párisi azt mondta:

— A legjobb lenne visszaadni, hiszen az ő kezük munkája. Mert ha egyiptomi, vagy ha afrikai téved erre, nemcsak hogy rámutat, de magáénak is érzi...

Róma is így gyűjtötte össze kincseit, miután a farkas fölnevelte Romulust és Remust.

Hány vándorló obeliszka van még szerte a világban Rómától és Londontól Berlinig vagy Washingtonig, — hány sugárosszlop, szobormű vagy kép, csak, most legutoljára ezekből Párisnak nem jutott!...

„Ici Paris”

Tele van a város újsággal.

Mintha újsággal és karikatúrákkal lenne kibélelve. Nem is csoda, hiszen a *Journal* őse itt született még a „*Figaro*” előtti időkben. És itt hajtott ki a könnyed, csevegőhangú, derűs s minden olvasónak egyben szórakozást is nyújtó francia zsurnalisztika.

Mondom, annyi az újság, hogy egy bennszülött sem tudja a föltett kérdésre elsorolni a nevüket mind. Még ők sem tudják, hát még az idegen?!

Megvettem az „Ici Paris”-t, a francia főváros kedvenc lapját, amit a párisiak a hetilapok közül a legszívesebben olvasnak.

A lap első két oldala karikatúra. Azután tárcanovellák, humoreszkek következnek, egy-két képesriport, megint a karikatúrák egész sora. Mindent kifiguráznak és mindent kikacagnak. De a legszívesebben a rendőrt és a szerelmet. A karikatúrák szerint hol a rendőr ostobán fölényeskedő, hol meg a szerelmes férfi a naív és ügyefogyott. Nem tud mit kezdeni a fölkínált szabadszereléssel. Nem úgy él vele, ahogy kellene és ahogy szabad...

Hagyományok ezek. Forradalmi hagyományok.

Párisban szabad a csók. Szabadon szidhatod, kigúnyolhatod a rendőrt. A munkásnak még azt is külön megfizetik, hogy naponta ötször megjárja az ötödik emeletet, de a fizetése emberséges emberi életre mégsem elég.

A parkokban munkanélküliek alszanak a padon.

És szerelmesek töltik el villoni éjszakaijukat, ahogy ott a lombok között megvilágítja őket a hold.

Gazdag ez a Páris, de a karikatúrák mégis arról beszélnek, hogy a régen kivívott szabadság elszegényedett.

Az maradt belőle, hogy most szabadon lehet kacagni.

Tündöklő kabaré

Ha az ember már végképp nem talál valamit a mában — akkor a multhoz, az emlékekhez menekül.

Igy van ez a kabarékban is.

A Folies Bergéres (Páris legelőkelőbb kabaréja) csupa tükör. Az ember épp úgy fölhorkan benne, mint a kutya a kirakat előtt, amikor mit sem sejtve váratlanul szembe találja magát önmagával — s ráviczorít vagy rárivall, mert képzeletében arca nem ilyen vonásokban élt.

Ennek a tündöklő kabarének a színpadán a multjukkal kerülnek szembe a franciák. Azaz, szembe kerülnének vele, ha bennéznének a kabaréba, de nem néznek be, mert nem akarják látni ezeket a különös virágokat, amelyek izgatón szép szirmaik között magukban hordják a hervadás színeit.

Baudelaire énekelt ezekről valamikor a „*Les Fleurs du Mal*”-ban:

„Ah, már hitetlenül kell dallanod unott napi kenyeredért hitvány Te Deumod, tömjént lóbálni, mint bús ministráns-
gyereknek,

vagy titkos könnyeken edzett mosolyodat éhes bohóc gyanánt kellezni, s lelohadt kedvéből új kacajt csikarni a tömegnek.”

A tükörös csarnokból tovább, a süppedős szőnyegekkel borított nézőtérre lépnek, annyi a kellem, hogy az ember egyszerre megtorpan s alig tud ezeknél tovább nézni hogy a közönségre pillantson, amely meghúzódik a páholyokban, a vékonyabb pénzűek a széksorokban vagy háromszáz frankért az állóhelyen. Mert itt a nézőtér minden pontjáról tökéletesen

látható az éden: a mezítelenségek nagy játéka és tánca...

De villan a fény és megjelenik a színen az anciem régime kora. A nagy forradalom előtti „boldog élet”, amikor a Napkirály udvara talpig selyemben-báronyban járt-kelt Versailles parkjaiban, hallgatott andalító muzsikát, szerelmi dalt és a leánderek között szerelmi vallomást. Ez a program csúcspontja, kosztümökben elkápráztató; itt az udvar, a mult erkölceiben is mindenek fölött áll, mert XIV. Lajos korában csak a masamód ruhája nyílt ki úgy, hogy az előkelőségek láttára kibuggyant a rózsaszín keble — a többiek csak vonultak mint a pávák, hogy részt vegyenek az udvari koncerten, a „nagy énekesnő” bemutatkozásán.

„Szép kor volt a Napkirály kora”.

Ezt úgy sóhajtották el itt is, mint Versailles-ben a múzeumőr, aki fölényesen magyarázta a szemlélőnek Mária Antoinette hálószoba-titkait, a Napkirály dolgozószobájának intim dolgait s utána szemrebbenés nélkül kinyújtotta az előbb lenézett idegenek elé a kezét és számolta a tenyerébe hulló frankok formájában az elismerést...

A kabaréban a pénz nem így hullik a művésznők és a művészek kezébe.

Másutt és másképp.

De azon se kell csodálkozni, hogy a néger, itt a kabaréban is, ajtonálló néma fakír, aki színes bőrével csak dekorumnak jó, hogy Veronika Bell chanson-éne-

kesnő virtuóz számaihoz szép, gyarmati háttérrel adjon.

A művészet és cirkusz határán mozog az attrakció. Alig hogy a félig mezitelen vagy csaknem egészen mezitelen művésznő művészetébe belefeledkeztél, következik a cirkuszi trükk: a csillár helyéről egy valódi helikopter ereszkedik le a nézőtér kellős közepébe és kiszáll belőle a csillogó ruhába öltözött csillag: a mulatt szépség, akinek fekete szépségéhez valamit már a fehér vér hozzáadott. Fölcsattan a dal, olyan szépen, amilyent eddig még nem hallottunk, elkápráztatja a hallgatót, bámulatba ejti, hogy ennyi művészet és ennyi báj lehetséges egy kabarérevuen!...

Éz a ma. A többi mind a mult: XIV. Lajos és Napóleon kora, teljes fényében él a színpadon, megelevenedik, megtéveszt és igéz, de amikor kilépsz az utcára, elébed toppan ismét a jelen és kissé keserű fintorral látod, hogy ami belül tündökölt az csak kabaré...

És a nappal és az éjszaka életéből is kicseng a nagy baudelairei kórus hangja:

„Panem et circenses!”

S z a j n a p a r t o k

A művészet magas csúcsai is itt találkoznak.

A világ minden tájáról betéved Párisba a művész. S amit magával hoz onnan,

Paris, 1954.

Hangya András

Hangya

Bastille emlékműve

ahonnan alkotó erejét merítette, azt bőkezűen ontja.

Sokan nem is tudják és nem is gondolják, hogy Páris mennyit kap a jövevényektől. Valaki azt mondja:

— Többet kap mint amennyit ad s a párisiak ezért nem valami barátságos szemmel nézik az idegent, aki a Szajna partján megállapodik és Páris földjében gyökeret ereszt.

De mindenki számára nyitva áll a kapu, ezt még a forradalom adta, s ez ma Páris legnagyobb kincse. Kitárta a kapukat több mint százötven esztendővel ezelőtt, Bastille kapuival Páris kapui is megnyíltak, de nem azért, hogy az izgalmakra éhes idegenforgalom dollármilliókat hozzon a konyhára, hanem azért, hogy ismét beépüljenek a Szajnapartok.

Ez volt a hajnali kép.

Azok a munkások, akiket hajnalban láttam a Szajnapartokon a gyárak felé haladni, akik némán, zsebredugott kezekkel mentek a maguk útján a füstölgő gyárkémények felé; azok a párisi lányok, akik nem a Marché d'Amour könnyű pénzén élnek, hanem a munka szürke útján mennek a kenyér után, azokban az emberi emberség olyan magas csúcsra emlékedett, ahonnan már meg lehet pillantani az aranypartokat.

Az ő szemükben láttam, és lépteikben, hogy rejtve, de mégis láthatóan fölsilannak az „aranypartok”.

Azok az „aranypartok”, amelyekről nem csak Zola, Balzac, Cézanne és Rodin, hanem a legkisebbtől a legnagyobb franciaig itt mindenki álmodott.

Páris, 1955 nyarán.

Hatala Zoltán:

Leszédülnek a levelek

Falevél életünk
sodródik a hűvös
járdákon.

Ősz van.

Zümmögő vágyunkat
a kabátba csavarjuk,
s elsuhanunk egymás mellett.

Már a csókot sem tartjuk
a szánkcon.

Hideg van.

Várjuk, hogy a pók-idő
ránk fon

majd új ruhát, — s míg
tapogatom az évek selyemszálaít
szétfolyik bennem

a mosoly.

Fázom.

Szél és nap játszik
a fákkal. Leszédülnek

a levelek,

és velem sodródnak

a hűvös járdákon.

Ősz van.